

Kako sem črn in zloben, grd v obraz
in v duši, v srcu, ah, nestvor na sveti,
pokaži, kdo me ljubi, ne sovraži?
Kdo bi na prsih hotel gada greti?

Toda čim ostrejša postaja ta zavest, da je odveč na svetu, tem bolj se ga polasča žeja po življenju, prav za prav le žeja po ljubezni in delu: »samo še enkrat doživeti čas duše, ki živi idejo, ki jo hočeš upodobiti; čar barv in sonca in trepet srca in rok ob paleti; samo enkrat sladkost in srečo, ki ti jo dá zvestoba in vdanost drage duše.« Ta tragični razkol, ob katerem se krik po življenju sprošča v izzivalen krohot, daje tem zapiskom in risbam pečat osebne intimnosti in videz duhovne resničnosti. Vsi ti ugovori izzvene v srdito obtožbo krivic in grozot, odkoder je včasih do meja duhovnega sveta samo še korak, kot je v istih okoliščinah dokazal Čebokli.

Oba: urednik in založba sta torej z izdajo te zapuščine izvršila odlično kulturno delo, kajti marsikomu, ki mu je strast znova skalila pogled, bo morda ta knjiga spet vzdramila vest. In to, samo to bo tudi smisel te izdaje, ki bo kljub nekaterim literarno zelo posrečenim mestom obveljala le kot pretresljiv kulturni dokument, kakršnih smo danes zopet potrebni. Profesor Koblar je napisal knjigi skrben uvod, kjer je očrtal duševni profil in prikazal osnove, iz katerih je zraslo delo Jožeta Cvelbarja. Avgust Žavbi.

Janez Jalen: Cvetkova Cilka. Zgodba. Mohorjeva knjižnica zv. 100. Družba sv. Mohorja 1938, str. 255.

Janez Jalen se je bolj kot s svojimi dramami, izmed katerih stoji najviše prvo njegovo dramatsko delo »Dom«, uveljavil v slovenski književnosti s svojimi jedrnatimi novelami, ki bodo — zbrane nekoč — dale lepo svojevrstno zbirko našemu pripovedništvu, ter s povestmi, kakor sta »Ovčar Marko« in najnovejša »Cvetkova Cilka«. Kdor bo kdaj analiziral Jalnovo dramatično delo — in nekateri so ga že — bo z lahkoto ugotovil, da so vse Jalnove drame grajene na statični pripovedni način, da so plod pesniškega realizma, ki vse bolj opisuje in prilikuje, da ga bolj zanimajo predmeti izven človeka, za katere se junaki pehajo, kakor pa duhovna človeška drama, ki jo skriva prav v dno vsega dogajanja in jo rad reši v idiličnem smislu. Tako že njegove drame kažejo, da Jalen ne išče v dušah ljudi tragedij, zavratnih globin, ki bi bruhale uničenje in očiščujočo grozo okrog sebe, ne odkriva izrednih ljudi, nadčloveških velikanov, temveč ljubi preproste značaje, nekomplicirane duše, ki bolj z medsebojnimi trenji napenjajo dejanje kakor pa z notranjo rastjo; mali svet naših ljudi, v katerem se tudi velika duševna drama pokaže v pomanjšani obliki in se vsaka tragična disharmonija uredi ob nepremakljivem in trdnem duhovnem svetu v idilo. Jalen veruje v dobrega človeka in veruje v zdravje pokrajine, od koder je izšel in kamor se povrača, veruje kljub vsemu v lepoto življenja, v njega trden red in v lepoto narave same. V njej gleda prisposodbo življenja in človeških usod kot zvezdoslovci v zvezdah, kar ga vodi v pesniško simboliko, ki se približuje že alegorijam. Zato je naravno, da se tak temperament ne more s takim uspehom uveljavljati v dramih, še manj v tragediji, ki terja prav na-

sprotno gledanje na svet, in to kljub vsemu poznanju in obvladanju odrske tehnike. V prozi pa ima tako gledanje možnost razviti te izrazito pripovedne prvine do viška, skoraj do tega, da so same sebi namen: pesniške opise narave, naravno simboliko, pomembnost sanj in lepoto narodnih pripovedk in legend. V prozi je lahko na široko prikazati življenje na vasi in ponazoriti borbe za realne predmete, ki napolnjujejo ta mali svet kot najvažnejše vrednote, pehanje za dom, za otroka, za konja, za travnik in les..., dočim osebne drame, tiste, ki morajo biti v odrski tehniki najbolj poudarjene in enovite, ker vežejo in stopnjujejo vse dogajanje, tu lahko zaniknejo v podzemlje. V pripovedništvu lahko veže stavbo prav ta »draperija«, ki more biti v drami le ozadje, tu pa stopa na prvo mesto in je notranja drama v osebah samo temelj, na katerem pisatelj lahko razvije svojo pesniško moč. To se pravi: tudi velik pripovednik bo dajal poudarek na duhovno osebno problematiko, toda dana je možnost, da tudi pisatelj, ki ima moč v opisu in liričnosti prispodob, uspe v polnosti.

In tako je tudi Jalen s »Cvetkovo Cilko« uspel v polnosti vkljub zgodbi, ki je skromna, skoraj stereotipna in morda psihološko manj verjetna v tistem, v čemer je izvirna. Že mnogo takih zgodb smo brali, da dekle ni vzelo za moža tistega po srcu, temveč onega, ki ga je želel oče, pa se je pozneje izkazalo, da je bilo to nápak in je čas sam po mnogem trpljenju uredil zadevo. V toliko je ta zgodba stara; zanimiva in nova pa v toliko, da si dekle ni po srcu izbralo moža iz sramežljivosti, zato, ker ni bilo več nedolžno in bi si ne upalo iti s tako krivdo k svojemu možu, ki ga ljubi, razodeti pa se mu ni moglo. Kakor je v tej točki hotel Jalen usmeriti motiv v posebno duhovno obzirnost in poudariti nekako veličino moralne žrtve, se mu prav ta ni posrečila: saj v koncu vidimo, da njen mož nato niti ne »porajta« ter smatra za malenkost, ki ni vredna obtožbe, dočim je ravno zaradi tega pri prvem možu toliko trpela. S tem je ta duhovni motiv naravnost ovržen kot velika tragična krivda, na kateri zida njeno poznejšo nesrečo, usodnost pa je spremenjena v naivno nepremišljenost, »napačno sramežljivost«, za katero ni bilo vredno trpeti. Tudi Cilkin spolno občevanje pred drugim zakonom, v katerega ni hotela stopiti brez otroka, se ne ujema s tenkočutnostjo nasproti istemu človeku, ko še ni bila poročena. To bi bile psihološke »posebnosti« te povesti, izvirne, zanimive in svojevrstne v tej zgodbi, ki se pa komu zdi malo verjetna in grajena na pomoti, ne pa na globljih duhovnih vzrokih. Kakšno demonsko tragiko bi iz tega napravil Mauriac! Jalnu pa se je smisel te zgodbe pokazal zgolj v idilični vzgojnosti z ostjo proti taki napačni sramežljivosti, ne pa v poudarku njene duhovne obzirnosti in religiozne pomembnosti.

Ta vzgojnost tudi je v osnovi te Jalnove zgodbe, ki jo krepi še poudarjanje posledic Viktorjeve medvojne spolne bolezni, zaradi katere je zakon brez otrok in zato razpada; toda v njej je še nekaj več: je pravo tragično občutje v tem, da so vsi ti prestopki prestopki proti božjemu redu, ki se brez kazni ne sme razdirati. Zaradi prvega greha je morala Cilka toliko pretrpeti, zaradi drugega je doživela smrt novorojenčka. Šele trpljenje očisti človeka in ga sprijazni z Bogom. In ko je vse urejeno in

vse prav kot mora biti, nastopi idila: popolni mir z Bogom in ljudmi, pa tudi z zemljo.

Tako se »naturalist« Jalen pokaže velikega idealista, ki gleda na svet in vse človeško dogajanje z višje perspektive objektivističnega krščanskega nazora, s tistega, kot vrednoti življenje naš kmet sam. In v tem svetu so objektivne krivde večje kot osebna čustva in terjajo tudi večjih zadostitev. In v tej objektivistični luči so Cilkinе zadostitve nujne in notranje utemeljene ter umetniško polnokrvne. So pa samo dokaz, da Jalen smatra za glavnega svojega »junaka« objektivni svet bohinskega kota in to duhovni prav tako kot gmotni, svetovno nazorno podobo prav tako kot pokrajinsko; zgradba pa je sekundarnega pomena, samo zato, da veže podobe in se odraža v njej pokrajina kot v zrcalu. Poglejmo samo pokrajino in vemo, kakšna je usoda ljudi! Vsa zgradba je dana v okvir, katerega uvod »Plevice« pomeni rast plevela, ki ga je treba izruvat, da moreš biti v koncu »Orataj«, ves miren in čist delavec božji v zemlji. Vmes pa spremljamo usodo Cvetkove Cilke kot »duhtečo deteljo«, ki vabi snubca, kot pšenico, okrog katere »se ovija slak« in jo duši, ter z »narejenim cvetjem« stopi v nepravi zakon. In v drugem delu občutimo s »češminovim grozdčičjem«, da nekaj ni prav v zakonu, in ko »preslica odganja«, je gotovo, da je plevel zarasel ljubezen in povzročil nezvestobo. »Z osatom, ki se osiplje« spremljamo ločitev zakona, da pa v bolezni »grenkem pelinu« dobiva zopet smisel, toda v »ledenih rožah« umre mož in se zruši dom. V »rdečih ciprjah« se nam budi upanje v novo ljubezen Cilke, v »brusnicah, ki zoré« vidimo njeno slo, ki v novem zakonu z otrokom »vzcvete kot lipa«, da v starem domu po vseh zadostitvah zaživi tisti življenje, ki bi ga lahko takoj v prvem poglavju, da ni bilo »plevela«, greha objektivno dobro postavljenega s izhodišča drame, toda subjektivno-psihološko slabo izpeljanega. Le poglavje »venci šmarnic« nekako izpada iz tega prilikovanja pokrajine in zgodbe, je pa lep spomin koprivniškemu župniku † Sadarju.

Tako se pri Jalnu narava in človek prepletata, oba gledana v perspektivi višjih vrednot ter v njihovih večjih pomembnostih kot jih imata sama po sebi. Pri človeški usodi gleda na njen smisel z ozirom na božji red, kar nekajkrat vpliva vzgojno ter povest približuje tipu »ljudske povesti«, pri naravi pa občuti tudi njen simbolni pomen, s čemer jo dvigne v pesniško višino. In v tem njegova povest vpliva skladno na bralca ter mu ob polnokrvnosti kmečkih podob, ob poetičnosti kmečkega življenja, ob lepoti besed in čustev, ob očiščujočem trpljenju in čudovitih podobah iz narave pričara odlomek življenja naših bohinskih kmetov, ki se blešči v soncu in te vabi k sebi z neko milino, ki jo more dati samo umetniško srce. Če smo take zgodbe nesrečnega zakona brali že stokrat in stokrat, je to Jalnova očarljiva beseda in toplota ter realistična nazornost tako svojevrstno pobarvala in napolnila s svojskim življenjem, da bo še dolgo preživela druge zgodbe. S »Cvetkovo Cilko« je stopil Jalen med naše najbolj sočne pisatelje kot pripovednik našega gorenjskega kota ter kot resničnejši slovenski pesniški realist, kot so bili tisti, ki so si ta pravec teoretično postavljali za cilj. Pomeni pa to zopet, da si je naš sodobni pisatelj podal roko s slovenskimi pisatelji izpred pol stoletja in stal in postal »moderen«.

Tine Debeljak.